

ДРВО ЗА РАСПЕЋЕ

Ко зна који већ покушај да напише ма какву књигу управо се изјаловио Николи Радуловићу. Тај небројени пут књига је требало да буде о дрвету за вешање у српским крајевима. У рукама су му само развалине од целог тог рада или би тачније било рећи суво грање и исцепано дебло, а од жила ништа, јер могућно је да садржај дела није ваљано ни укоренио. Питао се Никола зашто га привлаче страшне ствари. Ствари у којима је зло неприкривено. Мора бити да је као дете био тужно створење, затровано осећањем напуштености, и да у њему има неког урођеног мрака. А кад дође до тога да хоће да их испише, те ствари пуне зла, оне му се разаспу између прстију. Онда више није начисто да ли он заправо сакупља прашину или пепео, јер увек му само то остаје на длану, па се и тај прах, док га загледа, развеје под његовим дахом.

Сакупио је огромну грађу. Није му се чинило у реду да почне с неба па у ребра. Да би доспео до српских случајева и ваљано их разумео у свим околностима, кренуо је, разуме се, од Исуса Христа, иако је разапињања било и далеко пре Исуса. Сачинио је каталог јавних усмрђивања без икаквог суда или само са судом слушајуће гомиле подјарене разлозима којима их челници задоје. Премишљао се да ли да наводи и остале разлоге, јер разлога за јавно убијање, кад је то некеме у интересу, увек има тушта и тма. Закључио је да ниједан не би смео да изостави, и тако се његов каталог силно увећао. Слутио је да ће се тако наћи на путу којем нема краја и да књигу никад неће окончати. Зато је покушао да се ограничи барем у погледу материје коришћене за усмрђивање. Због крста на Голготи, застао је на дрвету. Ломаче су паљене и гореле су на цепаницама. Вешала дизана од дрвених греда. А затим живо дрвеће! Оно које видимо на трговима, у шумарцима, покрај друмова, на врху брега, а често је за линчовање бирано управо усамљено дрво које се издалека може угледати. Никола је нашао да је дрво повлашћено у историји насилне смрти, те да је дрво за вешање у неку руку природан и незаобилазан симбол у развоју народне свести. Помислио је шта би само дрво рекло кад би било у стању да нам казује нешто и одлучује о својој судбинској употреби која му је у речену сврху била намењена. Ако би и могло да нам се својим лиснатим речима обрати, ми га не бисмо разумели. Вероватно би се оно убрзо напросто осушило и сломило. Може лако бити и да грешу у погледу дрвећа. Кад је живо, оно свакако располаже и својим језиком. Вероватно је то неки изузетно тихи језик, сав од шуштања и шуморења. Ветар разноси поруке с једног дрвета осталом дрвећу. То су знакови, можда чак и речи. Тај језик бисмо обавезно морали да научимо, баш као што учимо живе и мртве стране језике којима људи говоре или су их говорили.

Није Никола водио рачуна о времену, јер уложио је године, најмање две или три, у своје истраживање, али замислио се кад је, у попису случајева са својим коментарима, стигао до последњег с којим је био у прилици да се и лично упозна.

У крају на југу Шумадије било се прочуло за неког Аргентинца који је ономад био разалет. Његови су га прикуцали на крст. Такве вести код нас стижу споро, али

кад једном дотеку овамо, држимо их непрестано у глави. Говорило се да је Аргентинац тако спасао све житеље свог села од Судњег дана. Највише је тим догађајем био опчињен средовећни Крстивој Црквењаков звани Кујо, из Лоћике, једног од тридесетак села у Левчу, познатог по најбољој зеленој салати. Чуо је за њега још у раној младости. У крагујевачким недељним новинама недавно је говорио о томе. Пошто је био дрвосеча и тесар, опширно се упустио у разматрање питања од ког је дрвета био отесан крст на којем је тај мученик, негде у јужноамеричкој пампи, у мукама наводно избегао саплеменике од Страшног суда. Тако је и Никола сазнао за Куја, па није оклевао да потражи Шумадинца и још понешто извуче из њега о дрвету најбољем за крст.

Као добар истраживач, непобитно је раније утврдио Никола да је дрво коришћено за крст на којем је Исус из Назарета спасавао свет било од боровог дебла. Ипак, основано је мислити и да је у питању било маслиново дрво, али оно не расте високо, па ни стабло ни гране не би биле баш најпогодније. У крају око Јерусалима било је и доста храстова, знатно згоднијих за крстове. Да су Христа питали које би дрво желео за свој крст, он би без колебања изабрао смоквино дрво. Говорио је он често о смокви, тврдећи да је многе ствари научио управо од смокве. И приче су му биле попут семенки у смоквином плоду. Крст од смоквиног дрвета, на Голготи, е то би био прави украс, нова Вавилонска кула, и доказ Исусове досетљивости. Не би онима који су му тобоже судили нити онима који су изабрали улогу оних што ће га разапети никако пошло за руком да нађу мајстора способног да од квргавог, погуреног и меког смоквиног дрвета истеше ваљан и стабилан крст, који се не би угнуо и поломио под човековим теретом. Тако би Исус, уз хлеб и вино, морао да чека и чека, можда и цео живот, да му се сачини крст који је изабрао и који му доликује. Таворио би и никад не би ускрснуо. Отац би га заборавио. Свечаност распећа била би бесконачно одлагана. У том би случају постојала и мала незгода, наш Спаситељ не би дозрео и свет не би био спасен.

Никола је волео смокву, а заступао је бор. Али Кујо је спомињао у новинском чланку и друге врсте дрвета. Вредело би саслушати његово подробније објашњење, очито је боље упућен, помислио је Никола и одвезао се до Рековца где ће у општини добити адресу траженог тесара. Нашао је кућу, на рубу шуме подно Јухора, знатно удаљену од насеља.

Мора бити да је Кујо Црквењаков био ватрени верник. Зато је и сам наумио да уради нешто слично ономе што се збило с аргентинским гаучом, а што би био и несумњив доказ да је његова на искуству заснована претпоставка исправна. Кујо је у новинском чланку навео и име тог гауча, Нуњо.

Кад је Никола дошао у посету Кују, првенствено да би поразговарао о врсти дрвета најбољег за вешање, са жаљењем је установио да је закаснио. Прошао је кроз већак од винове лозе и затекао је Куја на крсту. Мушкарац је био кршан, у пуној снази, несумњиво без озбиљнијих болести. Још је био жив. А разапео се претходног дана. Јаукао је испод гласа. Да је Никола и покушао да га скине с крста, премда нигде у близини није видео лестве, не би успео, а разапети Кујо му је, кроз јауке, громким гласом, као да заповеда, говорио да то и не покушава. Жели да умре на крсту. Али зашто на крсту? Зато што је то најболнија смрт. И душу је дала, промрсио

је Кујо кроз кржаве мехуре који су почели да му избијају на уста, за истинско размишљање. Благо речено, чудновато објашњење, помислио је Никола. Пошто га није баш схватао, терао је даље по своме. Нема страшније муке од крста, смишљена је баш за побуњенике. А не ломача или одсецање главе, без имало самилости искушавао је Никола разапетог. На крсту дуже траје, прогргао је Кујо, гушећи се, а онда је престао да јауче и јако загризао усне у знак потврде да му је жеља искрена. Заиста ништа није било боље од умирања на крсту, па и за размишљање ако је веровати овом саморазапетом, ништа боље барем за исмевање кажњеног, па су пролазници могли да се нагледају муке и науче да буду послушни, јер их иначе чека иста сурова судбина, ћутке је закључио посетилац. Крстови с голим разапетим телима налазили су се на трговима, јасно видљиви на врху брега и уз прометне друмове. Упркос крви која би му повремено из плућа навирала на уста, нека посетилац не мисли, некако је Кујо успео да изговори, да се сваке ноћи, на сламарици, лицем према зиду, није очајно молио да га промине ова ужасна и клета судбина. Али у исти мах жеља му је била да заврши на крсту, на правој страни у рату између добра и зла, пркосећи Сатани, и да тако у стопу прати Исуса, Сина божјег, рекао је разапети. Зашто, питао га је Никола. И на то му је мученик одговорио, рачунао је да ће тако цео овдашњи народ спасти од пакла – народ који је већ осуђен, мада то још не зна, процедио је мученик кроз зубе, готово као своје завештање. Сматрао се неумољивим борцем против Сатане, а чин који је предузео био је највиши чин те борбе против зла. То је чин невиног осуђеног на смрт, осуђеног а да се никад није нашао пред судом. То је чин усред пораза, али зато не мање и још истрајније у прилог ослобођењу од власти таме. Кујо је могао бити видовит. Видео је крај, али није желео да одустане. За њега распеће није завршна катастрофа у рату против зла, него само још један део плана, јер рат се наставља. Крај је заправо привидан. „Рођен сам и постојим само због крста”, рећи ће напоследку Кујо већ неразговорно.

„А ти, шта ће бити с тобом? Бићеш мртав. Ако не данас, онда сутра. Издахнућеш.”

„Не, бићу жив. Још живљи. На небу. Бог ће ме чувати и дозвати себи. Седећу поред нашег слатког Христа, с њим пити вино и ломити хлеб. Или ћу макар лежати у гробници поред Светог гроба.”

„То је светогрђе.”

„Не, то је добра вест о истини”, убеђено је прокрљао Кујо.

Никола није одолео да распетом Кују не постави и питање неумесно у том трену. Кад је неко рођени истраживач, не бира тренутак за своје могућно откриће.

„Од ког је дрвета? Твој крст.”

„Од правог”, без оклевања је разапети одговорио као да је већ одавно знао шта ће га Никола питати.

„Није боровина, није јеловина, па ни храстовина, ни кестен. Чак ни багрем од чијег дрвета је, према Библији, начињен јеврејски заветни ковчег с оригиналним Мојсијевим записом Десет заповести које му је лично Бог наложио на ухо. Видим да је тамо, иза пилане, и лепа маслина. Али ни њу ниси хтео.”

„Дрен, мада сам најпре хтео јасику, јер јој лишће трепти и хипнотише, али јој је дрво сувише меко.”

На Николином се лицу огледала неверица. „Мислиш да је Исусов био дреновина?”

„Да и нисам знао, сад знам. У ранама и костима. Уписује се у мене.”

„Мора да си с тешком муком од дрена...”

„Бог ми помогао да нађем један од четири метра. Усред храстовика. Тако је морало. Исто са Христовим. После овога ће Свевишњи још једаред проклети дрена да не расте више ни у висину, никако преко два метра, и биће још жбунастији. Ја сам последњи кога то дрво уздиже на небо.”

„Отесао си га баш, нема приговора, равнотежа је, видим, у длаку”, инсистирао је Никола и даље на практичној страни разапињања.

Заиста је недалеко од њих био још један, неискоришћени посечени дрена. Од њега ни најбољи мајстор не би могао да сачини крст за разапињање живе ваге, рецимо, од седамдесетак или чак осамдесетак килограма, а Кујо је можда имао и свих сто барем пре него што је извео самораспињање. Неупотребљени дрена лежао је попут овећег грма поред покривене дашчаре, али без зидова. Кућна пирана с линијом за резање и обраду дрвне грађе. Било је још време цветања дрена. Први пролетњи дан. Пет латичних листића били су у виду цветног крста. Усред цвета, црвенкаста круница налик трновом венцу. Можда је Кујо у праву. Дрена је као измишљен да буде изабрано дрво.

Иако је пред њим висео разапети човек,

полуго,

само у белим, сад крвљу ишараним дугачким гаћама, од танког српског платна, с ногавицама подвртнутим до колена,

брадат,

кршан,

али муњевито омршавио током онолико часова откако је био разапет,

с истакнутим ребрима и крвавим длановима и стопалима,

Николи се нехотице била јавила неприкладна мисао. Како је успео сам да се разапне? А овај, као да му је Свемогући дошапнуо о чему се Никола пита, рече да је добро платио надничару, тестерашу, завештао му је написмено и кућу, и пирану, само да му овај придржи клинове и прикује десну руку коју није могао сам, пошто је њоме остале клинове закуцао. И да подигне крст на гувну, у рупу коју је Кујо раније ископао, довољно дубоку, те да надничар потом, подигавши и гурнувши крст с прикованим телом у ту јаму, ову затрпа и добро је испуни припремљеним шљунком, песком и земљом. Није то био лаган посао, али надничар се показао као вешт, те довољно снажан и искусан. Зар није у шуми товарио дебла и уносио их у пирану? Он, а не Кујо. Заиста је крст с разапетим дрвосечом стајао чврсто. Видело се да неће пасти. Солидно урађено. Али није било трновог венца на глави. Онда је Кујо заклео посетиоца да никоме не спомиње невиног надничара који је газди добродушно помагао уз мали подстрек безначајног новца и једног наследства газдиног иметка.

Никола се осврну. Изгледа да Кујо живи сам, нема никог свог. Надничара није било. Мора да је уплашен побегао. У овој лудости је учествовао, како рече Кујо, не из похлепе него због немаштине и гладовања ситне деце, али га је на крају, разумљиво, обузео страх и од људског и од божјег суда. Никола је секиром одвојио дужу грану са посеченог дрена, уклонио гранчице с ње, у кући је нашао столњак од платна, исцепао га напола, и половину натопио, на чесми пред кућом, у хладној води

која мора бити да је доведена однекле одозго, с оближњег извора. Подигао је ту влажну мараму и њоме обрисао Кујово чело, а потом му је ставио на уста. Кујо је загризао столњак, свукао га са гране и задржао међу зубима. Платно је попримало румену боју. Никола се потом загледао у живу ограду која је красила улаз на имање. Пришао је тој зимзеленој живици и изабрао неколико гранчица, па их с великом пажњом одломио. Исплео је венац. Та зимзелен је с разлогом називана ватрени трн. Вртлари га често користе за заштиту башта и окућнице. Убод га је натерао да промрмља псовку и одмах, окренувши се пут шуме, замоли за опроштај због псовке. Ставио је десни кажипрст у уста, сисао га и испљунуо сукрвицу. На врх дренове гране накачио је венац, тако га је подигао и сместио на погнуту Кујову главу. Није ли то био чин свеца који воли да свака жртва буде принесена савршено, без грешке која прља чистоту жртве? Распети је мало дигао главу и, у знак захвалности за укажану помоћ, неколико пута трепнуо ненаданој доброти овог непознатог и неочекиваног посетиоца. Може бити да је то прерушени анђео, није био далеко од те помисли усред своје муке. Очи су му биле пуне суза, али пре ће бити од бола који је трпео него из захвалности. Ако хоће право да буде суђено, њему су дуговали за хвалност, а он никоме. Никола је одмахнуо руком, и лагано и ћутке отишао. После десетак корака се окренуо и довикнуо „збогом”. Шапатом је додао, онако за себе: „И хваљен буди.” Поново је ставио набодени кажипрст у уста. У испљувку је још било крви.

Увече истог дана, после два и по сата вожње, већ код куће, у свом поткровљу у крају званом Црвени крст, Николу је наједном прошла свака воља да доврши рад о дрвету за вешање. Није му се више никад враћао.

Зашто је потпуно одустао, ни сам није схватао. Није се више осећао достојним за ту причу? „Још једна пропала ствар у мом животу”, рекао је себи. „Недописана књига. Није ми прва. Неће ваљда бити ни последња. Кад би заиста била написана, не би ли напоследку била једна од оних које неминовно долазе главе своме писцу? Највероватније бих у њој и ја био сахрањен.”

У киоску је током најмање две недеље, отприлике до Ускрса, куповао неколико важнијих дневних листова. Поручио је и крагујевачки недељник. О разапетом Кују није било вести. И Исус би, по свему судећи, да смо га јуче разапели, био прећутан. То је помислио, али није био сигуран да ли греша. Људи се понекад, мада ретко, баш ретко, опиру томе кад их неко подјарује на зло и поступају вођени добрим срцем, без икаквих злотворних разлога.